

HAL
open science

Een verenigd literair veld? Over literaire netwerken in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Roberto Dagnino

► **To cite this version:**

Roberto Dagnino. Een verenigd literair veld? Over literaire netwerken in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. 2018, 10.5117/IN2018.1.DAGN . hal-03362681

HAL Id: hal-03362681

<https://hal.science/hal-03362681>

Submitted on 1 Oct 2021

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Weijermars, Janneke, *Stepbrothers. Southern Dutch Literature and Nation-Building under Willem I, 1814-1834*. Leiden/Boston: Brill, 2015. ISBN 9789004282421. €124.

Weijermars, Janneke, *Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem I, 1814-1834*. Hilversum: Verloren, 2012. ISBN 9789087043100. €39.

Een verenigd literair veld? Over literaire netwerken in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Roberto Dagnino

Al een aantal jaren groeit de interesse van historici en letterkundigen voor het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de unie van Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (Luxemburg inclusief) onder Willem I tussen 1814-1815 en 1830. Voorbeelden hiervan zijn – naast talloze bundels, boeken en congressen – een themanummer van het tijdschrift *Negentiende Eeuw* in 2012 en de oprichting in 2010 van een initiatiefrijke Werkgroep Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Zo heeft deze Werkgroep in aanloop naar het tweede eeuwfeest voor het ontstaan van het VK een reeks lezingen over het onderwerp georganiseerd die in 2015 als hoorcolleges op cd zijn uitgebracht in samenwerking met het Algemeen Nederlands Verbond. Weijermars' *Stepbrothers* past volledig in deze historische trend, des te meer aangezien de auteur zelf een van de oprichters en animatoren van de Werkgroep is.

Deze belangstelling voor het Verenigd Koninkrijk is op zich niet nieuw. Zo is de invloed van het taalbeleid van Willem I op de 'herontwaking' van het Nederlands in België al decennia inzet van debat onder voornamelijk Belgische historici. Ook het godsdienstbeleid van de koning is lange tijd een geliefd onderzoeksonderwerp geweest, onder meer onder katholieke historici aan beide kanten van de staatsgrens. Het Verenigd Koninkrijk, ontstaan tussen de 'grote stappen voorwaarts' van 1789 en 1848, is ook dikwijls gezien als de Nederlandse variant van wat in andere landen de Restauratie heet. Dit heeft echter niet belet dat Willem I sinds het interbellum een zekere herwaardering heeft ondergaan naar aanleiding van zowel zijn economische beleid als de talrijke door hem geïnitieerde impulsen tot staats- en natievorming en uiteindelijk tot modernisering van het politieke en sociale stelsel.

Waarom was die unie van Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden niet gelukt? En waar lag die mislukking in de kern aan? Dit zijn de vragen waarop het historisch debat zich vaak toespitste. Om de beurt – of gelijktijdig – zijn de onbuigzaamheid van Willem I en zijn ministers, de oproer

stokende Franse *immigrés* in Belgische steden of ook nog de ondankbare Belgen casu quo Vlamingen regelmatig als oorzaken aangemerkt. Hierbij zijn Nederland en België vaak – en nogal teleologisch – als tegenpolen onderzocht. Niet alleen het amalgaambeleid van de koning mislukte, ook de geschiedschrijving heeft het soms moeilijk gevonden om de scheiding van 1830 niet terug te projecteren op de periode die daaraan vooraf was gegaan. De literatuurgeschiedenis heeft eenzelfde patroon gehanteerd, zoals Weijermars betoogt naar aanleiding van de *Hoofdstukken* door Deprez *et al.* (1999-2003) en *Alles is taal geworden* door Van den Berg en Couttenier (2009), waarin de latere Vlaams-Nederlandse grens min of meer impliciet als analytische afbakening wordt toegepast.

En toch is het juist de literatuurgeschiedenis die zich leent voor een andere, meer geïntegreerde aanpak. Door de gemeenschappelijke taal van Nederland en een deel van België kregen literatoren en literaire circuits een kans om de eerste belichaming te worden van de samensmelting die de koning via zijn taal- en cultuurbeleid tot stand wenste te brengen. Hoewel de vraag naar de factoren die meegespeeld hebben bij het mislukken van het Verenigd Koninkrijk van Willem I nog steeds actueel en legitiem is, stelt Weijermars zich eerder als doel om de mate van vervlechting tussen het literaire leven in Noord en Zuid vóór de scheiding van 1830 te achterhalen en de sporen van diezelfde vervlechting na 1830 aan het licht te brengen. Hieruit vloeien vragen voort als: hoe (en waarom) werden de culturele impulsen van Willem I en zijn ministers in het Zuiden ontvangen en in de praktijk gebracht? Droegen ze bij aan de toenadering van Noordelijke en Zuidelijke literaire kringen en dus aan de vorming van één Nederlandstalig literair veld? Welke actoren hebben daar het meest een rol in gespeeld? De auteur combineert de institutionele systeemtheorieën van Bourdieu en S. Schmidt met de *'république mondiale des lettres'* van Casanova en Leerssens imagologie om de onderlinge verhoudingen tussen literaire actoren uit Noord en Zuid in het Verenigd Koninkrijk te reconstrueren. Ik schrijf 'literaire actoren' en niet letterkundigen want Weijermars beperkt zich nadrukkelijk niet tot de hoofdpersonen uit het literaire circuit, dat wil zeggen de schrijvers die met hun werk bijdroegen tot een afbakening van de grenzen van wat literatuur genoemd mocht worden. Door de vraag naar de literaire macht in het VK te stellen bestudeert ze de maatschappelijke en institutionele factoren die van invloed konden zijn op het functioneren van de literatoren. Men denke hierbij niet alleen aan de regering zelf maar ook aan literaire instellingen als rederijderskamers en genootschappen, het netwerk van grotere en kleinere uitgevers-drukkers en, vooral in het derde deel van het boek, het circuit van literaire critici.

De *modus operandi* van Weijermars is dan ook tweeledig. Aan de ene kant wordt een tekstuele analyse uitgevoerd van geselecteerde fragmenten om een Zuidelijk beeld van de Nederlandse literatuur aan het licht te laten komen. Aan de andere kant worden de machtsverhoudingen binnen de literaire markt in het Zuiden onder de loep genomen. De aanpak is duidelijk kwalitatief ook al geeft Weijermars zelf toe dat voorbeelden enigszins 'randomly' (bl. 16) geselecteerd zijn. Het boek bestaat uit 17 hoofdstukken die ondergebracht zijn in drie delen, elk overeenkomend met een van de drie fases waarin Weijermars de ontwikkeling van het Verenigd Koninkrijk indeelt: 1) 1814-1819, de jaren van de bevrijding van het Franse regime, de consolidering van de nieuwe staat, de eerste spanningen tussen regering en Katholieke Kerk en de invoering van nieuwe taalwetten die het Nederlands op termijn de officiële taal van het koninkrijk moesten laten worden; 2) 1819-1825, waarin het taalbeleid langzaamaan uitgebreid werd tot onderwijsbeleid, hetgeen tot nog grotere spanningen leidde met de Kerk die haar monopolie op scholen en seminaries bedreigd zag; 3) 1825-1830, waarin een 'Monsterverbond' tussen liberalen en katholieken werd gesmeed en de vraagstukken van pers-, onderwijs-, religie- en taalvrijheid samensmolten tot een tijdbom die Willem I's 'amalgam' zou doen barsten. De feiten en hun volgorde waren natuurlijk al bekend. Het innoverende van het werk van Weijermars is dat zij de macrogeschiedenis koppelt aan geselecteerde reacties en uitspraken van een aantal min of meer bekende figuren uit het literaire veld en zodoende het VK mede van onderaf bestudeert. Zuiderlingen als Jan Frans Willems, Leo de Foere en Jan Baptist David passeren de revue naast Noorderlingen in het Zuiden als Lodewijk G. Visscher, Johannes Matthias Schrant, Johannes Kinker en Jan J.F. Wap. Het boek stopt overigens niet meteen met 1830 maar wordt afgerond met een 'Epilogue' over de nasleep van de Belgische Revolutie voor het literaire leven in Noord en Zuid tot 1834 en met een uitleidende 'Commentary' waarin alle lijnen van het onderzoek bij elkaar worden gebracht.

Een chronologische driedeling heeft onvermijdelijk iets geforceerds. Veel verhaallijnen liepen gewoon dwars door de drie fases van de geschiedenis van het VK heen en de breuklijnen die Weijermars onderscheidt, zullen door de vele hoofdfiguren in het boek niet als zodanig ervaren zijn. Desalniettemin onderbouwt ze op overtuigende wijze haar bewering dat 1819 en 1825 als kantelmomenten kunnen worden gezien. In 1819 werd een taalbesluit uitgevaardigd waardoor het Nederlands in Vlaanderen en Brussel de officiële taal van onderwijs, bestuur en justitie werd (met ingang van 1823). Het culturele debat over de 'taalidentiteit' van de zuidelijke

provincies was daarmee afgerond. Nederlandstalige literatoren mochten zich vervolgens buigen op het vormgeven van de literaire ruimte in het Zuiden. De canon van de Nederlandse literatuur stond vanaf dat moment ter discussie, meer specifiek de machtsverhoudingen tussen de Zuidelijke literaire traditie en Noordelijke modellen, niet alleen binnen het literaire circuit *an sich* maar ook in het literatuuronderwijs. Na 1825 werd de groeiende kloof tussen Noord en Zuid ook in het literaire leven evident. Jan Frans Willems, een van de kopstukken in Weijermars' studie, bouwde voort op zijn opvattingen over een Brabantse traditie binnen de Nederlandse literatuur, steeds meer in tegenstelling tot zijn collega's in het Noorden (en Nederlanders in het Zuiden) die België als een cultureel ontwikkelingsgebied bleven beschouwen. Steeds duidelijker tekenden inderdaad de praktijkverschillen in het boekwezen tussen België en Nederland zich af. Terwijl de nadrukpraktijk in het Zuiden hoogtij vierde en de invloeden uit Frankrijk sterk bleven doorspelen (ook omdat Frankrijk een grotere afzetmarkt bood voor al die nadrukken), begon men in het Noorden aan een wettelijke verankering van auteursrechten, hetgeen al gauw tot andere verhoudingen tussen schrijvers en uitgevers leidde.

In haar conclusie bevestigt Weijermars dat 1830 ook voor het literaire leven een schok betekende. Dat men met betrekking tot de daaropvolgende jaren zowel in het Noorden als in het Zuiden van stagnatie heeft gesproken is dan ook niet verbazingwekkend. Nederlandse en Vlaamse literatoren wisten zich echter betrekkelijk snel te herpakken. 1830 mag dan ook geen kaalslag worden genoemd, ook niet voor Nederlandstalig België. De boekenmarkt – dat wil zeggen, vooral de nadrukmarkt – kon zich soepel aanpassen aan de nieuwe situatie, weliswaar mede vanwege zijn al bestaande focus op Franstalige publicaties. Maar ook Nederlandstalige circuits bleken levendiger dan gedacht. Ondanks de steun van Willem I aan van oorsprong Noordelijke schrijvers, drukkers en literaire verenigingen, was het Zuidelijke culturele milieu in het VK niet al zijn dynamisme kwijtgeraakt. Dit vooral dankzij de activiteiten van rederijderskamers en de aanvang van een identiteitsvormend debat rond het karakter van de 'Vlaamse' literatuur, ten opzichte van zowel haar Franse als haar 'Hollandse' tegenhanger. Het was uitgerekend dit ontkiemende debat dat enige tijd na de feiten van 1830 hervat kon worden. Het debat bleek al gauw zelfs die schrijvers die Noordelijke modellen het meest hadden bewonderd, een nieuw kader te bieden om hun ambities bij te sturen en zich als Belgische schrijvers te herpositioneren. Uit deze laatste constatering blijkt meteen ook waarom Weijermars er goed aan heeft gedaan om de rol van 1830 als slotjaar ter discussie te stellen en haar betoog door te trekken tot 1834. Daardoor komen

ook de obstakels aan bod die een aantal ‘orangistische’ literatoren – men denke aan een Prudens van Duyse – moesten nemen om zich aan de nieuwe omstandigheden aan te passen en wordt het tevens mogelijk om de institutioneel-literaire naschokken van 1830 in hun ware proporties te zien.

De Engelstalige versie van het boek van Weijermars is een integrale vertaling van haar in 2012 in het Nederlands uitgegeven proefschrift en is opgenomen in de door Brill uitgegeven reeks *National Cultivation of Culture*. Men zou zich kunnen afvragen of een adaptatie van het boek voor een internationaal publiek, dat niet altijd even goed op de hoogte is van de geschiedenis van de Nederlanden, niet beter zou zijn geweest. In dit geval kan deze vraag gerust ontkennend worden beantwoord. Het boek bevatte in het Nederlands al genoeg details over de historische context van het Verenigd Koninkrijk en de politieke en literaire opvattingen die er toen circuleerden. De Engelstalige vertaling behoudt al deze positieve aspecten van het origineel en blijft mede daardoor uiterst toegankelijk. Ze is dan ook een uitstekende bijdrage aan het internationale debat over de hertekening van het cultureel-identitair landschap van Europa na het einde van het napoleontische avontuur. Het is dan ook te hopen dat het experiment van Willem I dankzij Weijermars’ werk in de toekomst ook buiten de Nederlanden meer aandacht trekt en in toenemende mate in een internationaal perspectief geplaatst wordt.

Over de auteur

Roberto Dagnino is in 2013 in Groningen gepromoveerd op een onderzoek naar de rol van katholieke intellectuelen in de Vlaams-Nederlandse verhoudingen in de 19de eeuw. De handelseditie van *Twee Leeuwen, Een Kruis* is in 2015 verschenen. Dagnino is verbonden aan de universiteit van Straatsburg. E-mail: roberto.dagnino@gmail.com